

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

1. Téma

Szókratész kora

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

1. TÉMA: SZÓKRATÉSZ KORA

Mogyoródi Emese

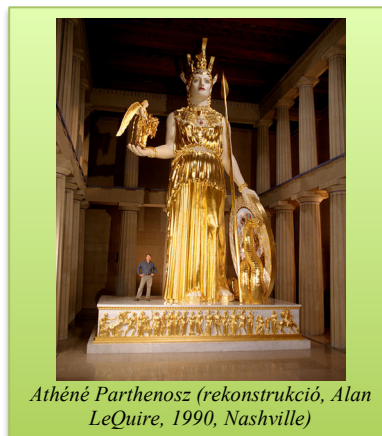

2. Lecke

A klasszikus kor
kultúrája

15 – 20
PERC

A klasszikus korban Athén lett a Mediterrán régió szellemi központja, ahol virágzott a művészet (költészet, képzőművészet, építészet, zene), a filozófia, a történetírás, a retorika és a tudományok (matematika, természetfilozófia, orvostudomány). Olyan esztétikai ideálok, művek és alkotások jöttek létre, amelyek meghatározó módon hatottak az egész nyugati kultúrára, újra meg újra megtermékenyítve és inspirálva egész korszakokat (római kor, reneszánsz, klasszicizmus, romantika).

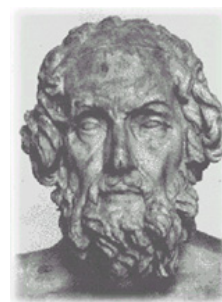
Athéné Parthenosz (rekonstrukció, Alan LeQuire, 1990, Nashville)

Az egyik költői műfaj, a tragédia különösen kiemelkedő alkotásokat hozott létre, nem kis mértékben annak következményeképp, hogy a színházi előadások államilag támogatott, politikai-kultikus ünnepségsorozat rangjára emelkedtek, amelyek nem csak a szórakoztatás, hanem az athéni demokratikus polgári öntudat és a közösségi tudat erősítését is szolgálták.

A tragédiák olyan jelentőségű kultúraformáló szereppel bírtak, mint a korábbi korszakokban az eposz (Homérosz, Hésziodosz).

A tragédia előadások

Az első görög irodalmi műfaj, a hexamaterben komponált **eposz** mitikus történetek formájában közvetítette a korabeli tudást, értékeket és viselkedésmintákat. Homérosz (8. század vége) Ióniából származott, Hésziodosz (7. század eleje) Boiótiából, de művészetük az egész ókori Hellasz közkincsévé vált.

A **lírikusok** Hellasz minden területén működtek, egyesek közülük (pl. Szimónidész, Anakreón) mecénásaikhoz csatlakozva bejárták az egész ókori Görögországot.

Mindkét műfaj **pánhellén**, azaz elterjedt volt minden *polis*ban, az anyaországban és a gyarmatokon egyaránt.

A **tragédia műfaja** azonban (mely az eposzt és a lírai költészetet követően a VI. század végén alakult ki), **sajátlagosan athéni kulturális termék**.

A „paroszi márvány” (a legkorábbi, fennmaradt görög kronológiai táblázat) szerint az első tragédia előadást **Theszpisz** tartotta Athénban, Kr.e. 534-ben.

Theszpisz szövege iambikus metrumban íródott (a kardalok metruma); újítása **a kar mellett a színész bevezetése**:

- ez lehetőséget adott egy drámai sorshelyzet bemutatására, és a színész és a kar **párbeszédére**;
- a drámai előadás legnagyobb újdonsága és leghatásosabb eleme az **imitáció** („utánzás”) volt: az eposzt előadó *rhapszódosz* („énekmondó”) előadása közben énekmondó maradt; a drámát előadó színész azonban azt a személyt **reprezentálja**, akinek a nevében beszél;
- ez **a művészet mimetikus („utánzó”) funkciója** felfedezésének egy példája (a *kuros*z szobrok mellett), mely egy új költői műfajt (dráma) teremtett.

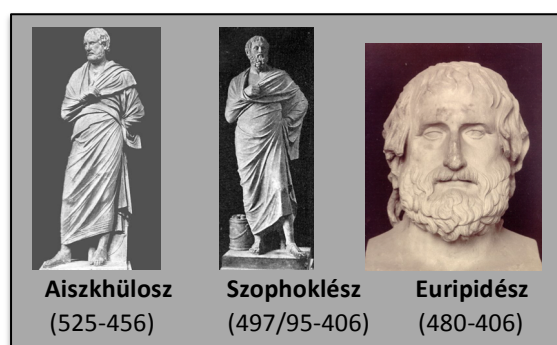

a „dráma” a **draó** („tesz, cselekszik”) igéből képzett főnév; a dráma lényege a **cselekmény**; a történetet nem egy narrátor beszéli el, hanem különféle jellemeket megjelenítő személyek **beszélnek és cselekszenek a színpadon**

A tragédia előadásokat évente egyszer, a **Dionüszosz kultusz** keretében, az isten tiszteletére rendezett ünnepség részeként (március-áprilisban), a Nagy vagy **Városi Dionüszia**n adták elő a **Dionüszosz színházban**.

Az ünnepség első napján felvonulást és vigasságot rendeztek Athénon kívül Akadémosz hérósz szent ligetében. A drámai előadásokat az ezt követő négy napon rendezték. Az első napon egy **komédiát** mutattak be (486-tól), majd további három napon egy-egy **tetralógiát** (három tragédiából és egy szatírájából álló színmű). A közönség tetszését leginkább elnyerő tetralógiát győztesnek nyilvánították, szerzője kitüntetésben részesült.

Az ünnep előtt a város főtisztviselője (*arkhón*) kiválasztotta azt a három szerzőt, akinek a darabjai előadásra kerültek, majd kijelölt három gazdag polgárt, akinek fedeznie kellett az előadások költségeit (ez polgári kötelezettség és nagy kitüntetés volt).

Az előadásokon minden szabad polgár (tehát a nők is) részt vehetett, a szegények részéről a *polisz* átvállalta a jegyek költségét. A darabokat egyetlen alkalommal adták elő, a következő évben más darabok készültek, azonban szövegeiket könyv formájában közzétették.

A tragédiák népszerűségét nem csak az magyarázta, hogy egy hatásos, új műfajt teremtett, hanem az is, hogy – noha **mitológiai történeteket** dolgozott fel – alkalmat adott **a reflexióra a kor legfontosabb társadalmi, politikai és etikai kérdéseire vonatkozóan**.

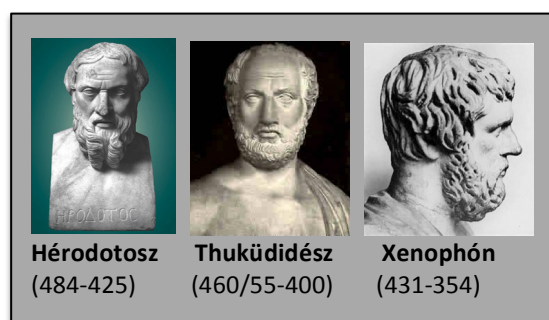

„A **mítoszokban** emberi viszonyok, illetőleg ezekből adódó emberi élmények jutnak kifejezésre egy-egy történet formájában. Amennyiben ezek a viszonyok illetőleg élmények olyan alapvetőek, hogy, ha módosult formában is, **a történelemben mindig újra visszatérnek**, a mítosz mint példa, **paradeigma** szerepel, mely **segít az újabb korok hasonló jelenségeit, élményeit megérteni, összefüggésbe állítani, általánosítani**, vagyis az egymást követő korok tudatának, önértelmezésének rendező, szervező tényezőjévé válik” (Ritoók – Sarkady – Szilágyi: *A görög kultúra aranykora*. 1984, 284-285. o.).

A történetírás

A VI. század folyamán egész Hellaszban átalakult a görögök világképe, elsősorban a milétoszi filozófusoknak (lásd alább) és általában az ión „természetkutatásnak” (*hisztorié*) köszönhetően, akik elszakadtak a mitikus történetek világától, és a tudományos módszereket megelőlegező alapokra helyezték a világ (elsősorban a természet) kutatását. A történetírás kezdetei részét képezték ennek a folyamatnak (a milétoszi Hekataiosz neve említendő).

A „történetírás atyjaként” számon tartott Hérodotosz megírta *A görög-perzsa háborúk* történetét, mely felbecsülhetetlen forrásunk a kor történelmi, etnográfiai, kulturális eseményeire, viszonyaira vonatkozóan. A történetírás azonban a korban nem rendelkezett azokkal a

módszerekkel, amelyek a történeti hitelességet biztosították. Hérodotosz tudósításai mitikus történeteket, legendákat, másoktól hallott beszámolókat tartalmaznak, így hitelességük nem vehető kétségbe, ugyanakkor az első fennmaradt, görög történelmi műként fontos forrásul szolgálnak a korra vonatkozóan.

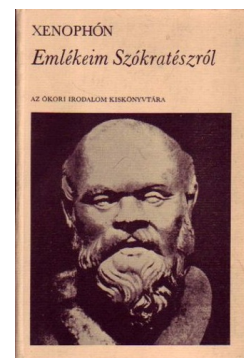
Thuküdidész, Hérodotosz fiatalabb kortársa, a *Peloponnészoszi háború* szerzője, aki szándéka szerint már a modern történetírást megelőlegező, kritikai módszerekkel kezeli a történeti eseményeket, így mellőzi a mondákat, és igyekszik személyesen vagy tanúk beszámolóinak alapján, hitelesen tudósítani az eseményekről.

„A háború folyamán megtörtént eseményekkel kapcsolatban pedig nem azt tartottam kötelességemnek, hogy úgy jegyezzem fel őket, ahogy éppen értesítettek róluk, vagy ahogy én magam helyesnek találtam, hanem azt, hogy azoknak is, amelyeken jelen voltam, s azoknak is, amelyekről mások tudósítottak, amennyire lehetséges, minden részletét felkutatva utánajárjak”
(Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború* I. 22. ford. Muraközy Gyula).

A történeti hitelesség tekintetében persze (pl. dokumentáció hiányában) nem volt lehetséges a modern történelemtudományra jellemző objektív rekonstrukció.

Különösen érvényes ez a **beszédekre** (pl. Periklész halotti beszéde), amelyekről Thuküdidész tudósít (vö. *A peloponnészi háború* I. 22).

Xenophón zsoldoskatona, gazdálkodó és történetíró volt, *Hellénika* című művében **folytatja Thuküdidész beszámolóját** a peloponnészi háború utolsó hét évéről (és tovább, 362-ig). **Anabaszisz** című műve a perzsa **Kürosz hadjáratát** örökíti meg (ahol Xenophón maga is a görög zsoldosok egyike volt) bátyja ellen, a perzsa trónért folytatott küzdelemben. Xenophón egy rövid ideig Szókratész tanítványa körébe tartozott, **Emlékeim**

Szókratészről című művében állít emléket az általa csodált mesterről, valamint tudósít peréről is, **Szókratész védőbeszéde bírái előtt** című művében. Ezt azonban – történetírói munkássága dacára – nem lehet minden további nélkül hiteles tudósításnak tekinteni.

Lásd: 2.
Téma, 2.
Lecke

További olvasmányok:

Ritoók Zsigmond – Sarkady János – Szilágyi János György: *A görög kultúra aranykora. Homérosztól Nagy Sándorig*. Gondolat, Budapest 1984, 259-271, 279-286, 422-431, 545-549.

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen téren nyilvánult meg Athén vezető szerepe a Mediterrán régióban a klasszikus korban?
2. Hogyan helyezhető el térben, időben és kultúrtörténeti kontextusban a tragédia műfaja?
3. Ki és mikor tartotta az első tragédia előadást, és milyen újdonságokat hozott ez a művészetben?
4. Hogyan rendezték meg a tragédia előadásokat, és milyen kulturális, társadalmi jelentőségük volt?
5. Milyen kultúrtörténeti kontextusban jelent meg a történetírás, kik voltak a legjelentősebb történetírók, és milyen fejlődést mutat a történetírás a klasszikus korban?

Kiválsági kérdések, feladatok:

Nézze meg Pasolini *Odipusz király* című, klasszikus filmjét, és válaszoljon az alábbi kérdésekre!

Pasolini: *Odipusz király* (angol felirattal)
<https://www.youtube.com/watch?v=iT8xtiMQYy8>

1. Mennyiben felelős Oidipusz a tragédiáért, ami történik vele?
2. Milyen szerepe van a tudásnak, a vélt tudásnak és a nem-tudásnak a tragédiájában?
3. Vajon miért vakítja meg magát, miután kiderült, mit tett?